Barns och ungas välmående – skolans kompensatoriska uppdrag

Mirjam Kalland
Professor i småbarnspedagogik
Helsingfors universitet



Om skolans kompensatoriska uppdrag

”Den grundläggande utbildningen bygger på övertygelsen om att barndomen har ett egenvärde. Varje barn är unikt och värdefullt i sig. Var och en har rätt att växa till sin fulla potential som människa och samhällsmedlem.”

Hur ser det ut idag? Vad går i rätt riktning, vilka orosmoment finns det?

Hur jämlik är den finländska skolan?

PISA-studien har undersökt hur faktorer som socioekonomisk bakgrund, språk och kön är korrelerade till resultaten i matematik, läsning och naturvetenskap.

2009: Elevernas resultat i läsning sjönk med 25 poäng vilket motsvarar ett halvt skolår. Den socioekonomiska bakgrundens effekt ökade även i Finland.
Flickor i norra Finland hade 100 poäng bättre i läsning än pojkar i östra Finland, vilket motsvarar mer än 2 års skolgång.

2015: Effekten av socioekonomisk bakgrund var för första gången på samma nivå som genomsnittet för OECD länderna.

Fastän Finland har ansetts vara ett jämlikt land finns det alltså skillnader vad gäller region, språk, kön och socioekonomisk bakgrund, och skillnaderna ökar.

Hur har PISA-resultaten ändrats över tid?

- Andelen högpresterande elever har sjunkit i Finland samtidigt som andelen lågpresterande elever har ökat.
- Skillnaderna syns främst bland de finskspråkiga eleverna.

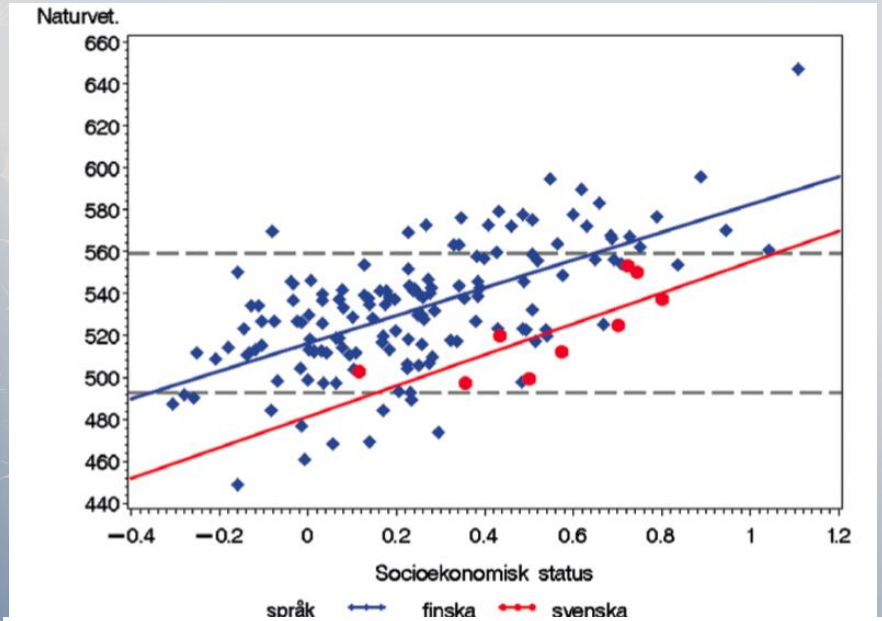
Tabell 31. *Skillnaden mellan flickornas och pojkarnas resultat i matematik 2003, 2012 och 2015.*

Matematik	2003	2012	2015
Skillnaden mellan flickor och pojkar			
Finskspråkiga	-7,3**	2,7	7,8**
Svenskspråkiga	-8,0	-0,4	4,6

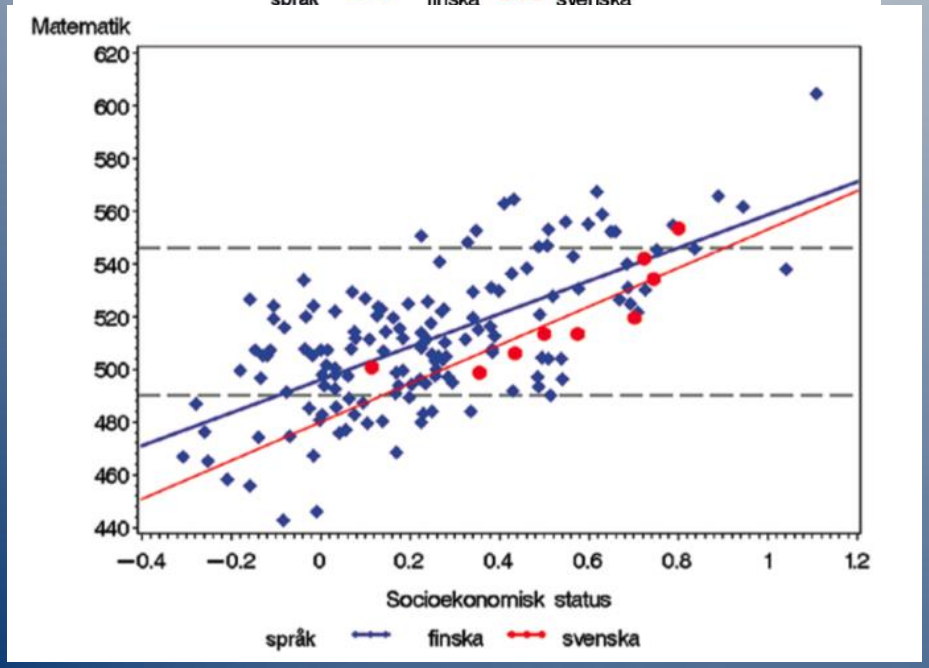
*** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05

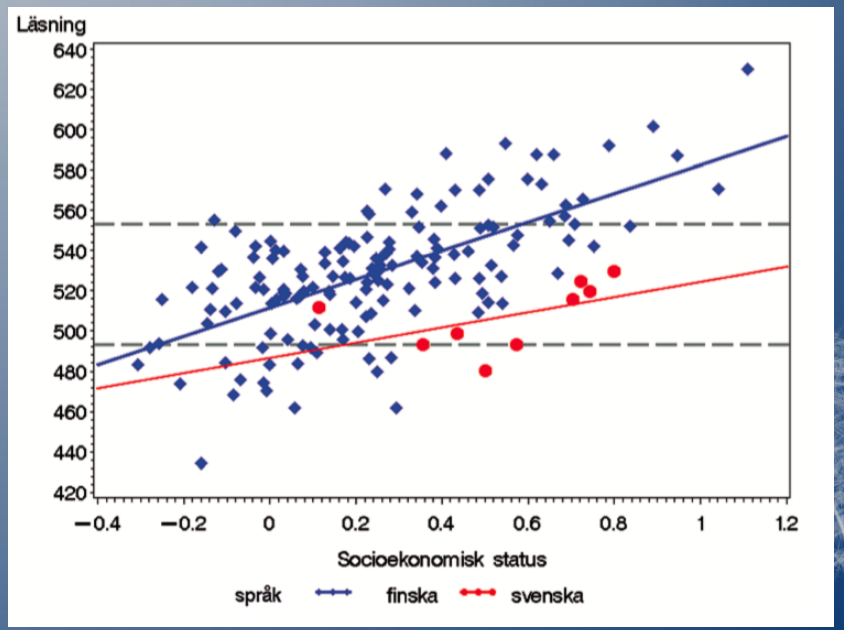
Tabell 31 från: Brink, S. & Nissinen, K. (2018). The challenge for equity and excellence in bilingual Finland. Evidence for future successful action. University of Jyväskylä. Finnish Institute for Educational Research. Reports 54.

- Flickorna presterade högre än pojkarna i matematik både 2012 och 2015. De svenskspråkiga flickorna presterade högst poäng av alla i matematik, men skillnaden var inte statistiskt signifikant



Spridningsdiagram för
SES, finsk- och svenskspråkiga skolor och deras
genomsnittliga resultat, PISA 2015.
Den nedre streckade linjen är genomsnitt för
OECD och den övre linjen är gränsen för nivå 5
(högpresterande)





- Internationellt sätt anses dock Finland ha ett mycket välfungerande stödsystem i skolorna (Jahnukainen, 2011; Thuneberg et al., 2013).
- De (fortfarande) goda PISA-resultaten anses också till en del bero på vårt jämlika skolsystem samt på den låga tröskeln till stöd för lärande (t.ex. Hausstätter och Takala, 2011; Kivirauma och Ruoho, 2007; Sahlberg, 2011, 2012).
- Även våra duktiga lärare anses vara en bidragande orsak till resultaten (Sahlberg, 2012)

Frågor att fundera på: *Effekten av socioekonomisk bakgrund på samma nivå som genomsnittet för OECD länderna.*

- Medelklass-förklaringen – om skolans språk är medelklass påverkar det språk och normer. En del elever har lättare att förstå och relatera till dessa än andra
- Socialt, kulturellt och *ekonomiskt* kapital
- Elevens bakgrund styr lärares förväntan
- Föräldrarnas kapacitet och ambitioner
- Omedveten bedömning (jmfr med Wiens filharmoniker, som bara hittade begåvade musiker av manligt kön)

Exempel ekonomiska resurser

- ”fattigdom” finns i barnet omedelbara närmiljö som bristande resurser, och bristande möjlighet till delaktighet; återspeglas i föräldraskapet, men också i uppväxtomgivning och i hur vuxna relaterar till barnet och barnets möjligheter
- Forskning visar att redan småbarn uppfattar social grupptillhörighet och status (Degner, J., & Wentura, D. (2010) och att diskriminering påverkar barns utveckling och hälsa (Zeiders et al 2016)

Hur upplever barn och unga fattigdom?

- Rädda Barnen gjorde en enkät 2015 om hur barn upplever familjens brist på ekonomiska resurser:
- 464 respondenter i ålder 7-17 år
- Av dem som upplevde sig vara fattiga eller mycket fattiga upplevde 80% att det var svårt att hålla fast vid hobbyn, och 70% hade varit tvugna att sluta med sin fritidsverksamhet av ekonomiska orsaker.
- 40% hade inte kunnat delta i klassens utflykter, över hälften kunde inte delta i födelsedagskalas, och över hälften hade blivit mobbade.
- OBS: ungefär 15% av alla fattiga barn har föräldrar med högskoleutbildning

Finns det fattiga barn i Finland?

- Barnfattigdomen växte ända till år 2007, och var då tredubbel i jämförelse med år 1995. På 2010-talet har den hållit sig kring 10%. År 2014 fanns det 63 400 fattiga barnfamiljer, och i dem levde 126 000 barn.
- Speciellt bekymmersamt är att fattigdomen ökat bland familjer med spädbarn och småbarn, eftersom forskning visar att just den perioden är särskilt sårbar med tanke på barns utveckling.
- 5% av familjerna levde på grundtrygghet år 2014 (=utkomststöd etc.) enligt statistikcentralen

Mera forskning

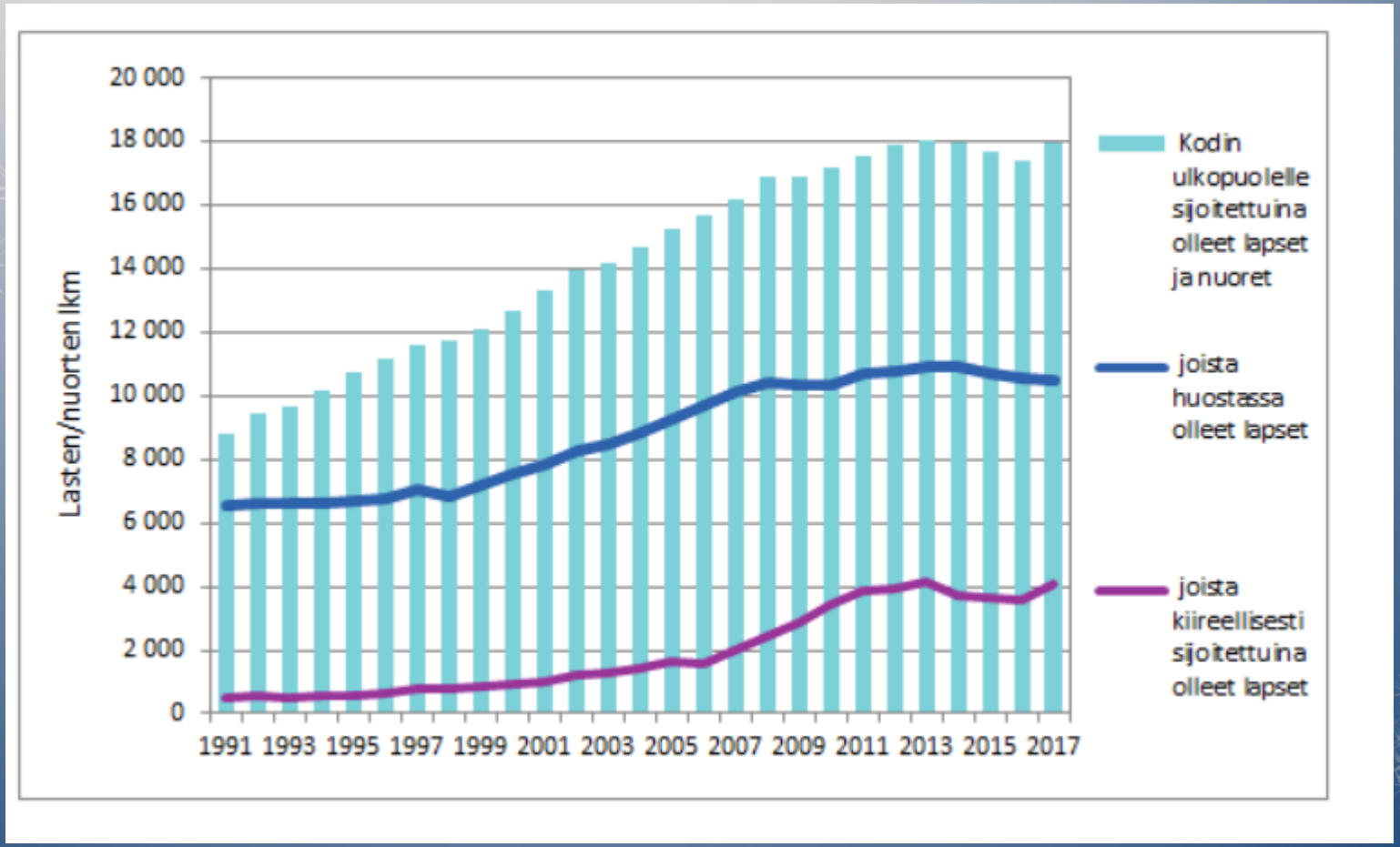
- James Swain & forskargrupp: effekter på hjärnans utveckling: ”Children who are exposed to poverty at a young age often have trouble academically later in life. Poverty also appears to be associated with smaller brain volumes in areas involved in emotion processing and memory” se tex. Effects of childhood poverty and chronic stress on emotion regulatory brain function in adulthood Pilyoung Kima,1, Gary W. Evansb, Michael Angstadtc, S. Shaun Hoc, Chandra S. Sripadac, James E. Swainc,d,Israel Liberzonc, and K. Luan Phane. PNAS, November 12, 2013, vol. 110 no. 46

- *Massiv vetenskaplig evidens: långtidseffekterna av tidig stress från fosterstadiet och de tidiga barnaåren*

Andra orosmoment gällande barndom i Finland

- Remisser till barnpsykiatrin har ökat med 22% mellan åren 2011 och 2016
- Behov av åtgärder in om barnskyddet har ökat och allt fler barn omhändertas: barnskyddsanmälningar gjordes om 76 116 barn år 2017, i medeltal 1.8 anmälningar för samma barn, totalt 139 368. Ökning på 15 procent från år 2016.
- Skillnader i hälsa och utveckling mellan barn från olika socioekonomiska situationer
- Samlad statistik om barn bristfällig, tex gällande minoriteter, småbarn

Barn placerade utanför hemmet



Barn som är placerade utanför hemmet och skolgång

- Barn placerade utanför hemmet har mera problem med skolgången
- De upplever mera mobbning, trakasserier och våld i jämförelse med barn som bor med sina föräldrar
- Färsk forskning visar att *under hälften* av barn som varit placerade utanför hemmet fortsätter till andra stadiet
- Antti Kääriälä, Marie Berlin, Mette Lausten, Heikki Hiilamo, Tiina Ristikari, Early school leaving by children in care: A comparative study of three Nordic countries, Children and Youth Services Review. ISSN 0190-7409.

Generationsöverskridande utsatthet

Ungas risk för utsatthet korrelerar starkt med föräldrarnas problem, t.ex. risken av behov av utkomstöd är 17 ggr större hos unga vars förälder fått *långvarit* utkomstöd (Kataja et al 2014).

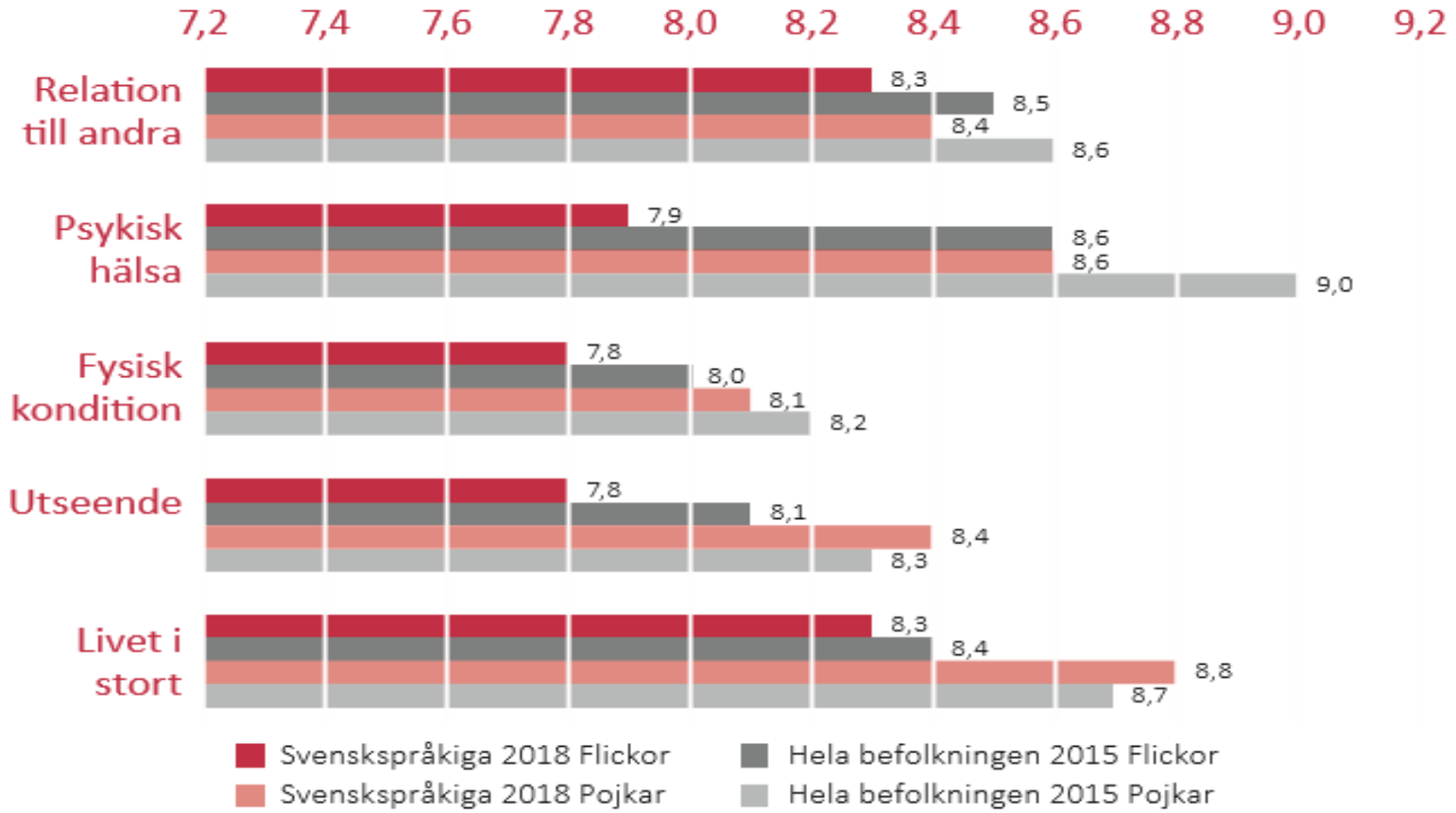
Svårigheter har en tendens att ackumulera sig, ett barn som är fattigt eller fosterhemsplacerat löper större risk för andra problem, så som mobbning och sämre skolframgång

Fokus på svenskspråkiga unga

Trend: svenskspråkiga flyttar till

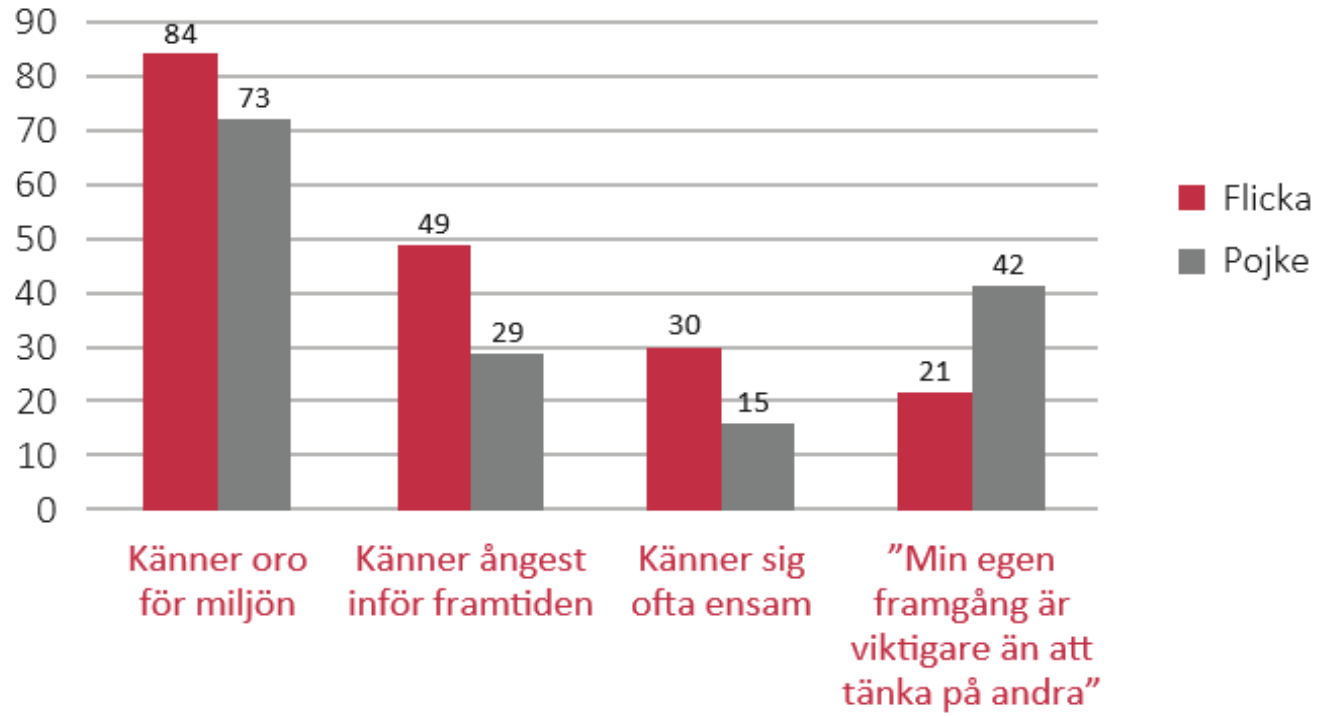
- Totalt flyttade nästan 20 000 svenskspråkiga till Sverige under perioden 2000–2017.
- År 2016 var ett toppår i utflyttningen. Då flyttade nästan 1 500 svenskspråkiga till Sverige. Ökningen var speciellt tydlig i Österbotten. Samtidigt var rörligheten i synnerhet från Helsingforsregionen fortsättningsvis stor.

Bild 2. *Vitsord på en skala från 4 till 10 som ungdomarna gett för olika delområden sitt liv. Resultaten i Magmas barometer 2018 jämfört med motsvarande resultat för alla 15–19-åringar i den nationella barometern (Nuorisobarometri) från 2015.*



Vad (svenskspråkiga) unga oroar sig för

Bild 5. *Procent av flickor och pojkar som helt eller delvis hållit med om följande påståenden.*



Hälsovanor

- pojkars hälsovanor är sämre än flickors; tex. bruk av energidrycker, snus, alkohol, skärmtid, sömn
- Pojkarna är också mera utsatta för (hot om och direkt) fysiskt våld
- Men flickorna *mår s*ämre

Källa: magma ungdomsrapporten 2018

Språkbruk

- kring en fjärdedel av respondenterna (färre i Åboland) uppgett att de talar engelska utanför familjen, t.ex. med vänner, i skolan eller på jobbet. mer än hälften
- (57 %) av de unga upplever att de tillhör en språklig minoritet,
- Drygt hälften av flickorna har upplevelser av att bli illa behandlade pga av språket, och det kan handla om t.ex. glåpord eller uppmaningar att tala finska

Källa: Den svenskspråkiga ungdomsbarometern 2018, Magma

Pedagogikens tre funktioner

- *Kvalifikation.* Att producera kunskap, färdigheter och förståelse som kan utnyttjas i arbetslivet och livet i stort.
- *Socialisation.* Att inlemmas i ett socialt och kulturellt sammanhang (eller i en ”ordning”). Demokrati fungerar bäst då individer kan fatta beslut efter väl avvägda överväganden (Dewey)
- *Individualisering.* Att uttrycka sin individualitet (vilket förutsätter en viss frihet). Biesta, Gert (2010) *Good Education in an Age of Measurement. Ethics, Politics, Democracy.* Paradigm Publishers

Pedagogens dubbla uppdrag (Buber)

- Barnen/eleven/studerande behöver kunskap, men behöver också (lära sig att leva som) en medmänniska.
- Pedagogens dubbla uppdrag innefattar dels att främja och utveckla kunskaper, färdigheter och attityder hos eleven, men inkluderar också ett ansvar för att i undervisningssituationerna agera som en närvarande medmänniska tillsammans med eleven.
- Den lärare som ”enbart undervisar” fullgör inte sitt pedagogiska uppdrag, men det gör heller inte den som försummar att utveckla elevens kunskaper och enbart är en ”god kompis”.

Vad kan man göra?

- Det etiska uppdraget för varje lärare och utbildningsinstitution handlar om att visa omsorg och stöd för barnet/eleven idag, och samtidigt omsorg om det hen ska utvecklas till.
- Uppmärksammar vi vem som spelar på ”bortaplan”, vem som spelar på ”hemmaplan”?
- Tysta antaganden och modeller för ”hur man är,” som alla barn inte känner till
- Jfr med Bourdieus kritik av utbildningssystemen (kulturellt kapital, ”habitus”)
- Man får inte beröva unga ”morgondagens gläde”; den ljusa framtiden bör vara de ungas. Hur kan vi stöda barn och unga som känner oro?

I praktiken

- Särskild fokus på delaktighet, aktiv uppmärksamhet på jämlikhets- och jämställdhetsfrågor. Diskutera med barnen/eleverna/föräldrarna, och agera också i praktiken.
- Särskild fokus på att få med föräldrar som känner sig obekväma med föräldramöten
- Särskild fokus på barn som spelar på ”bortaplan”
- Positiv diskriminering, dvs särskilda resurser till skolor med elever som kommer från miljöer med låg SES. Viktigt att satsa på fortbildning av lärare, mer utbildningsresurser och fler föräldrar som deltar i skolans aktiviteter (Brink & Nissinen, 2018).
- Pedagogiskt ledarskap och hoppfullhet, mänskligheten kan och vill lösa problem. Alla kan göra någonting – konkretisera för barn och unga

Tack !